

Dažas gramatiskas pārmaiņas lībiešu valodā latviešu valodas ietekmē

Some grammatical changes in Livonian triggered by language contact with Latvian

Valts Ernštreits

Tartu Universitāte

E-pasts: valt@ut.ee

Gunta Kļava

Latvijas Universitāte

Latviešu valodas aģentūra

E-pasts: gunta.klava@valoda.lv

Raksts sniedz ieskatu par dažām gramatiskajām pārmaiņām, kuras lībiešu valodā izveidojušās kontaktos ar latviešu valodu. Ciešajos un ilgajos kontaktos ar latviešiem, ņemot vērā lībiešu valodas runātāju divvalodību ilgu gadu garumā, notikusi spēcīga latviešu valodas ietekme lībiešu valodā dažādos līmeņos, kā arī, protams, lībiešu valoda ir atstājusi pēdas latviešu valodā. Vispildītāk šis savstarpējās aizgūšanas process izpaužas leksikā, tomēr ilgo kontaktu rezultātā ir notikušas arī pārmaiņas fonētikā un gramatikā. Latviešu valodas ietekmē lībiešu valodā, iespējams, ir notikušas pārmaiņas locījumu sistēmā – ārvietas locījumu izzušana un datīva izveidošanās, translatīva un komitatīva saplūšana un instrumentāļa izveidošanās, piedēkļu rašanās no mantotajiem vārdiem, nolieguma veidošana, ciešāmās kārtas veidošana, kā arī vietniekvārda lietojums artikula funkcijā.

Atslēgvārdi: lībiešu valoda, latviešu valoda, valodu kontakti, gramatiskās pārmaiņas.

Ievads

Valodu kontaktu izraisītām pārmaiņām būtisks ir sociolingvistiskais konteksts. Lai gramatiskās pārmaiņas notiktu kontaktu valodas ietekmē, pirmkārt, šiem kontaktiem jābūt nepieciešamai tiešai un aktīvai komunikācijai starp valodu runātājiem, otrkārt, kontaktiem jābūt intensīviem, ilgstošiem un tajos jāiesaistās pēc iespējas lielākam valodas kolektīva locekļu skaitam. Turklāt jāņem vērā, ka bilingvu runātajās valodās notikušās pārmaiņas atšķirsies no monolingvālu runātāju iekšējo valodas faktoru motivētām pārmaiņām, resp., bilingvu runātās valodas ietekmē cita citu dažādos veidos (Sankoff 2001, 638). Tādējādi pārmaiņas valodu kontaktu rezultātā var notikt, ja ir regulāri un intensīvi lingvistiskie kontakti (gan indivīda, gan sabiedrības līmenī), atbilstoša lingvistiskā situācija (īpaši – valodu prestižs, ekonomiskā vērtība un lingvistiskā attieksme), kā arī iepriekš esošas strukturālas valodu līdzības.

Latviešu (indoeiropiešu valodu saime) un lībiešu (somugru valodu saime) valoda nav ģenētiski radniecīgas, bet tām ir kopīga atrašanās teritorija ļoti ilgā laika posmā, tāpēc abās valodās atrodamas šo kontaktu pēdas. Latviešu un lībiešu valodas runātāji ir bijuši kontaktsituācijā gadu tūkstošus, tas neizbēgami radījis arī dažāda līmeņa pārmaiņas abās valodās. Turklāt devējas un ņēmējas bijušas abas valodas (Rudzīte 1996, 3). Lībiešu valoda no latviešu valodas ir pārņēmusi daudzus senākus un jaunākus vārdus, izrunas īpatnības, gramatiskas formas, savukārt lībiešu valoda arī ir dažādi bagātinājusi latviešu valodu (Ernstreits 2011, 13). Analizējot materiālu un izdarot secinājumus, jāņem vērā, ka lingvistiski korektas zināšanas par lībiešu valodas senāko vēsturi ir apjoma ziņā nepietiekamas (Bušs 2008, 200).

Ciešajos un ilgajos kontaktos ar latviešiem divvalodība lībiešiem ir bijusi ļoti izplatīta jau vairāku gadsimtu garumā. Atskatoties tuvākā pagātnē, konstatējams, ka kopš Pirmā pasaules kara Kurzemes lībiešu kopienā tā ir bijusi aptveroša (Ernstreits 2011, 14; sk. arī Rudzīte 1994, 288), ņemot vērā arī latviešu valodas augstāku statusu, prestižu un ekonomisko vērtību.

Valodu kontaktu rosinātas pārmaiņas valodā notiek tādēļ, ka runātāji tulko un meklē leksiskus un gramatiskus ekvivalentus savā valodā, šis process saistīts arī ar cilvēku domāšanu un tās izpaušmi valodā, mainot un pielāgojot jauno materiālu. Lingvistiskās kopienas kontaktsituācijā pārņem runas žanru, naratīva veidošanu, runas marķēšanu, resp., veidu, kā pateikt lietas (Aikhenvald, Dixon 2007, 17). Būtiski, ka valodas gramatisko pārmaiņu process notiek secīgi un ilgā laika posmā. Šajā rakstā mēģināts ieskicēt ilgajos kontaktos ar latviešu valodu radušās lībiešu valodas gramatiskās pārmaiņas, kuras jāturpina analizēt turpmākos pētījumos.

1. Pārmaiņas locījumu sistēmā

Uzskatāmākā latviešu valodas ietekme lībiešu valodas gramatikā ir pārmaiņas lībiešu valodas locījumu sistēmā, kuru skāruši apjomīgi pārveidojumi. Lībiešu valoda ir zaudējusi ārvieta locījumus, turklāt adesīvs un allatīvs lielākoties ir pilnībā saplūduši, kā arī ir izveidojies jauns locījums – datīvs, savukārt translatīvs un komitatīvs ir apvienojušies vienā locījumā.

2. Ārvieta locījumu izzušana un datīva izveidošanās

Baltijas jūras somu valodās vietas izteikšanai primāri izmanto trīs ārvieta (uz (virziens), uz (vieta), no (virsas)) un trīs iekšvieta (iekšā (virziens), iekšā (vieta), no iekšas) locījumus, kas norāda attiecīgi gan virzienu, gan lokalizāciju. Lībiešu valodas runātāju apziņā latviešu valodas ietekmē šī sistēma zaudējusi skaidrību un ārvieta locījumi runātajā valodā ir gandrīz pilnībā izzuduši, saglabājoties tikai ar laiku un vietu saistītos apstākļa vārdos, kā arī atsevišķās vietvārdu grupās (piem., *Irēl* ‘Mazirbē ~ uz Mazirbi’). Kopš 20. gadsimta 30. gadiem ir sākusies šo locījumu atjaunošana lībiešu valodā, tādējādi ārvieta locījumi puslīdz regulāri konstatējami lībiešu (it īpaši rakstu) valodas paraugos, tomēr vispārīgu paradigmatisku lietojumu tie nav atguvuši. Vienlaikus pat tur, kur ārvieta locījumi ir rudimentāri saglabājušies, piem., apstākļa vārdos un vietvārdos, adesīvs un allatīvs lielākoties ir pilnībā saplūdis, un abiem locījumiem nav formālu atšķirību, piem., *almōl* ‘lejup ~ lejā’, sal. ig. *allapoole* (ALL.SG) ~ *allpool* (AD.SG); *Sīkrōgōl* ‘Sīkragā ~ uz Sīkragu’;

lekštā Irēl ‘gāja uz Mazirbi’, sal. ig. *lāksid Irēle* (ALL.SG) (LEL); *ta jelāb Irēl* ‘viņš dzīvo Mazirbē’, sal. ig. *ta elab Irēl* (AD.SG).

Latviski šādas ārvieta nozīmes pārsvarā izsaka ar prievārdu palīdzību (piem., *uz tirgus, uz lauka*), un līdzīgas ārvieta locījumus aizvietojošas konstrukcijas ir novērojamas arī lībiešu valodā (*tōrg pāl, nurm pāl* ‘uz tirgus, uz lauka’; sal. ig. *turul, nurmēl* (AD.SG) ‘uz tirgus, tirgū, uz lauka’; *tōrg pāld, nurm pāld* ‘no tirgus, no lauka’; sal. ig. *turult* (ABL.SG), *nurmelt* ‘no tirgus, no lauka’). Ārvieta locījumus aizvietojošas un ar tiem paralēlā aprītē esošas konstrukcijas ar palīgdarbības vārdiem ir iespējamas arī citās Baltijas jūras somu valodās, tomēr tieši lībiešu valodā tās ir pilnībā stājušās ārvieta locījumu vietā.

(1) <i>Aimrovzt</i>	<i>lekštō</i>	<i>tōrg</i>	<i>pāl</i>
saimes_ļaudis	iet.PST.3PL.	tirgus.GEN.SG	uz.AUX
‘Saimes ļaudis devās uz tirgu ’			
Sal. ig. <i>Pererahvas lāks turule</i> (ALL.SG). (LEL)			

Baltijas jūras somu valodās ārvieta locījumus (AD un ALL) izmanto arī datīva nozīmju izteikšanai (piem., ig. *minule*, somu *minulle* (ALL.SG) ‘man (virziens)’; ig. *minul*, somu *minulla* (AD.SG) ‘man’), kurpretim lībiešu valodā latviešu valodas ietekmē izveidojies un tiek lietots jauns locījums ar pilnu paradigmu – datīvs. Piem., *Gādōn* (DAT.SG.) ‘Ģēdai (DAT.SG.)’, sal. ig. *Gādale* (ALL.SG).

(2) <i>Minn-ōn</i>	<i>āb</i>	<i>ūo</i>	<i>sinstō</i>	<i>āb</i>	<i>lemmō,</i>	<i>āb</i>	<i>kilmō</i>
es.DAT.SG	ne	būt	tu	ne	silts,	ne	auksts
‘Man par tevi ne silts, ne auksts’							
Sal. ig. <i>Minul</i> (AD.SG.) <i>pole sinust ei sooja ega kūlma</i> . (LEL)							

Zīmīgi, ka ārvieta locījumi datīva nozīmē ir saglabājušies lībiešu valodas Salacas dialektā (visticamāk, pateicoties ciešajiem kontaktiem ar igauņu valodu): *minnel* ‘man’ (ALL.SG), sal. Kurzemē *minnōn* (DAT.SG) ‘man’.

Šeit varētu piebilst, ka datīva galotnes *-(ō)n* izcelsme lībiešu valodā visticamāk saistāma ar lībiešu valodā izzudušo esīva locījumu **-nA* (sal. *ežžōm|pāvan* ‘pirmdien’, ig. *esimesena* ‘kā pirmais, pirmajā pozīcijā’, somu *pāivānā* ‘dienā’), sava loma varētu būt arī senajai ģenitīva galotnei **-n*, kas pilnībā saglabājusies somu valodā (*pāivān* (GEN.SG) ‘dienas’) un atsevišķos saliktenos lībiešu un igauņu valodā (*jōran|aigā* ‘ezermala’, ig. *maan|tee* ‘lielceļš, šoseja’).

Līdzības un atšķirības datīva un ārvieta locījumu lietojumā uzskatāmi novērojamas šajos piemēros: *a'b kuo'igmīeztōn* (DAT.PL) ‘palīdzība kuģiniekiem (DAT.PL)’, sal. ig. *abi laevameestele* (ALL.PL); *lapsōn* (DAT.SG) *jūokšōbōd āibald* ‘bērnām (DAT.SG) tek slienas’, sal. ig. *lapsel* (AD.SG) *jookseb ila; agāņi jelājidōn* (DAT.PL) *iz sīet* ‘pelavas lopiem (DAT.PL) nebaroja’, sal. ig. *aganaid loomadele* (ALL.PL) *ei sōōdetud* (LEL).

3. Translatīva un komitatīva saplūšana un instrumentāļa izveidošanās

Latviešu valodas ietekmē lībiešu valodā, saplūstot translatīvam un komitatīvam (Ernštreits 2011, 30), izveidojies locījums, kurš pēc latviešu valodas parauga tiek dēvēts par instrumentāli (agrāk šis locījums saukts arī *translatīvs-komitatīvs*).

Aktīvu kontaktu rezultātā notikusi lībiešu valodas translatīva locījuma sufiksa reanalīze (lībiešu valodas instrumentāļa rādītājs ir *-ks* vairākzīlbu saknēm un *-kōks* vienzilbes saknēm), resp., viena formveidojoša morfēma izpauž divas atšķirīgas funkcijas (Grünthal 2003, 177, 182), piem., *aŗštōks* '[kopā] ar ārstu ~ [kļūt] par ārstu'. Šī gramatiskā pārmaiņa var būt valodas iekšēju faktoru radīta, bet var notikt arī valodu kontaktu rezultātā. Šajā gadījumā pārmaiņa nav notikusi kā mehāniska konstrukcijas aizgūšana, bet gan kā paplašināšana pēc analogijas. Tiesa, vārdos ar vienzilbes sakni paplašināšanas process ir bijis sarežģītāks, jo translatīva sākotnējā galotne **-ks* šķiet apvienota ar sākotnējo komitatīva galotni **-ka*, t. i., **-ka* + **-ks* > **-kaks* > *-kōks*. Šādi vārdi individuālos gadījumos ir arī saglabājuši atšķirīgas formas translatīva un komitatīva atveidošanai, piem., *piņ'kōks* (COM.SG) 'ar suni', *pi'ņņōks* (TRANSL.SG) '[izaugt] par suni'.

Tā kā latviešu valodā šīs divas dažādās nozīmes tiek izpaustas ar vienu gramatisko formu, arī lībiešu valodas runātāji to pārņēmuši. Latviešu valodas instrumentāļa morfosintaktiskās īpašības, domājams, bijušas pamatā lībiešu valodas instrumentāļa izveidei (Grünthal 2003, 205). Par to liecina arī no latviešu valodas aizgūtā palīgvārda *pa* 'par' biežais lietojums, piem., *pa sūrōks* '[kļūt] lielam', kurš savulaik lietots, lai uzsvērtu translatīva atšķirību no komitatīva (Ernštreits 2011, 30). Konstrukcija ar palīgvārdu parasti izsaka tikai translatīva, bet ne komitatīva nozīmi (Grünthal 2003, 182).

Translatīva marķētāja attiecināšanu uz instrumentu ilustrē šādi piemēri:

- (3) Ku ne āt vōnd piddōz eņš **kūzōdō-ks**,
 kad tie būt bijis garām savs egle.COM.PL~INSTR.PL
kīņdōldō-ks ja **andōdō-ks** jōvād
 svece.COM.PL~INSTR.PL un dāvana.COM.PL~INSTR.PL labs
 lapst pierāst, siz īrgōb tōla
 bērns vēlāk, tad sākties ziema
 'Kad tie ar eglēm, svecēm un dāvanām labiem bērniem ir pagājuši, sākas ziema' (JS 2011: 14)
- (4) **Aimō-ks** kītīzt perīmīe aim
 saime.INSTR.SG teikt saimnieks ģimene
 'Par saimi sauca saimnieka ģimeni'
 Sal. ig. *Pereks* (TRANSL.SG) *kutsuti peremehe perekonda* (LEL)
- (5) Mēg sōmō **īdtuoiz-kōks** le'bbō
 Mēs tikt viens otru.INSTR galā
 'Mēs satiekam viens ar otru'
 Sal. ig. *Me saame ūksteisega* (COM) *lābi* (LEL)

4. Priedēkļu rašanās

Līdztekus izmaiņām locījumu sistēmā kā svarīga latviešu valodas ietekmē norisinājusies gramatiska pārmaiņa būtu minama arī priedēkļu parādīšanās lībiešu valodā. Baltijas jūras somu valodās nav savu mantotu priedēkļu, to funkcijas parasti, tostarp arī lībiešu valodā, pilda apstākļa vārda konstrukcijas, izmantojot palīgvārdus (Ernštreits 2011, 30; Vēri 1994, 281). Tomēr daudzviet lībiešu valodas runātāji priedēkļus jaunākajā laikā aizguvuši no latviešu valodas, turklāt aizgūti ir visi latviešu valodas priedēkļi. Jāuzsver, ka aizgūto priedēkļu savienojumos ar mantotajiem vārdiem semantiskā saskaņā ar latviešu valodu ir liela (Rudzīte 1996, 4), piem., *samūoštab* ‘saprot’, *iegrumānikād* ‘ienaidnieki’, *piepōlab* ‘pielūdz’ u. c.

No latviešu valodas aizgūto priedēkļu lietošana ir jauna parādība un nav visaptveroša, jo, piem., Vaidē un Sikragā aizgūto priedēkļu lietojums ir bijis ievērojami pieticīgāks vai pat tie atsevišķos gadījumos vispār nav bijuši sastopami. Tāpat aizgūtie priedēkļi jau 20 gs. 30. gados ir tikuši pilnībā izskausti no lībiešu rakstu valodas.

Šajā aizgūšanas procesā par priedēkļiem kļuvušas arī atsevišķas mantotās morfēmas (Laakso 2010, 604). Prepozīcijas vai postpozīcijas var kļūt par priedēkļiem, starpposmā funkcionējot kā prefiksoīdi (van Goethem 2008). Lībiešu valodā par šādu procesu liecina, piem., *ilzō* (adv.) ‘augšup’ (starpposms – prefiksoīds: *i'Ilzō|nūzimi* ‘sacelšanās’ (LEL) > *ilz-* (pref.): *ilz|andōkst* ‘uzdevumi’) un *ulzō* (adv.) ‘ārā’ (starpposms – prefiksoīds: *ulzō|nūzō* ‘izcelties’ (LEL) > *ulz-* (pref.): *ulz|āndaji* ‘izdevējs’). Līdzīgi prefiksoīdi atrodami arī igauņu valodā (*ūles|tōusmine* ‘augšāmcelšanās’, *vālja|anne* ‘izdevums’).

Pēc latviešu valodas parauga, kur vārdu atvasināšana ar priedēkļiem ir produktīva, lībiešu valodā ir ienākuši aizgūtie priedēkļi, un arī mantotie lībiešu valodas vārdi kļūst par priedēkļiem, visdrīzāk, lai izvairītos no analītiskām formām, kā arī valodas ekonomijas principa dēļ. Turklāt atvasinājumu ar *ilz(ō)-* un *ulz(ō)-* samērā biežais lietojums liecina par zināmu produktivitāti, kam arī ir svarīga loma kādas parādības attīstībā un lietojumā. Piem., *ilzandōks* ‘uzdevums’ (JS 2011); *ilznūzō* ‘piecerties’ (LEL); *ilzpūgō* ‘pakārt (cilvēku)’ (LEL); *ulzandōnd* ‘izdevuši’ (JS 2011); *ulzāndamt* ‘izdevumi’ (LEL); *ulzrabbōm* ‘izsitumi’ (LEL); *ulzsōtō* ‘izsūtīt, izraidīt’ (LEL); *ulztūlda* ‘iznākt’ (LEL); *ulzvōstō* ‘izpirkt’ (LEL).

5. Nolieguma afikss

Latviešu valodā lokāmu vārdu noliegumu parasti izsaka ar priedēkli *ne-*, savukārt somugru valodās – ar palīgvārdu (nolieguma darbības vārdu). Lībiešu valodā palīgvārds *āb* ‘ne’ noteiktā kontekstā (resp., darinot antonīmus, retos gadījumos arī atsevišķās darbības vārda formās) latviešu valodas ietekmē sācis zaudēt neatkarīga vārda īpašības un ieguvis afiksa īpašības (palīgvārds > klītika > afikss). Pirmajos izdevumos lībiešu valodā *āb* uzskatāms par klītiku, jo tiek rakstīts atsevišķi, piem., *āb jōvdi* (PART.SG) ‘nelabus’ (Mt 1863b), uztverot to kā palīgvārdu (Ernštreits 2011, 42).

Tomēr visdrīzāk latviešu valodas ietekmē šis palīgvārds ir ieguvis arī priedēkļa īpašības un pārsvarā arī tiek uztverts kā priedēklis. Atšķirībā no igauņu un somu valodas, kur līdzīgi prefiksi (ig. *eba-*, somu *epä-*) ir neproduktīvi un lielākoties

redzami jaundarinājumos, lībiešu valodā gluži tāpat kā latviešu valodā prefikss *āb-* ir izteikti produktīvs: *āb|kāndatiji* ‘nepacietīgs’; *āb|u’ndōb* ‘neizmirstams’; *ābeldi rištīng* ‘netikumīgs cilvēks’; *ābjō’vvō tī’edō* ‘darīt ļaunu’; *āb|loppōm* ‘bezgalība’ (LEL); *āb|vañtl’ōs* ‘neskatoties’ (*pro vañtlōmōt*); *ābmaksamōz* ‘nemaksāšanas’ (Statūti 1923); (...) *ku ābjelzizt ažād āb tūođōt kūožōst jarā likkō* (...) ‘ka nedzīvas lietas nedrīkst izkustēties no vietas’ (JS 2011); *Kēņig tidār ei ābknaššōks*. ‘Kēņimeita kļuva neglīta.’ (LEL); *Tikkiž se ažā vōļ ikš sūr ābsiēdit*. ‘Visa šī lieta bija viena liela neskaidrība.’ (LEL).

6. Ciešamās kārtas veidošana

Baltijas jūras somu valodās ciešamā kārtā tiek veidota ar morfoloģisku elementu palīdzību, piem., ig. *teha: tehakse*, somu *tehdā: tehdūūn* ‘darīt: dara’. Savukārt lībiešu valodā, iespējams, latviešu valodas bezpersonisku konstrukciju ietekmē ciešamā kārtā tiek veidota, lietojot īstenības izteiksmes vienskaitļa vai daudzskaitļa trešo personu, nenosaucot darītāju (svārstīšanās starp vienskaitli un daudzskaitli lībiešu valodā ir saistāma ar vienādu 3. personas formu vienskaitlī un daudzskaitlī latviešu valodā).

(6) ūoņdžōl āmārs	lāb-ōd	mie’rrō	
no_rīta mijkrēslis	iet.IND.PR.3PL	jūra	
‘rīta mijkrēslī iet jūrā’			
Sal. ig. <i>hommikul vara minnakse merele</i>			
(7) īe-b	lagdō	touvō	alā
palikt.IND.PR.3SG	klajš	debesis	zem
‘paliek zem klajām debesīm’			
Sal. ig. <i>jāadakse lageda taeva alla</i> (visi LEL)			

7. Vietniekvārda lietojums artikula funkcijā

Lai gūtu priekšstatu par gramatisko pārmaiņu procesu dažādību, jāpievērš uzmanība artikulu funkcijā lietotajiem vārdiem lībiešu valodā.

Par artikulu veidošanos valodu kontaktu ietekmē secināms, ka jaunas struktūras noteiktības un nenoteiktības norādes izteikšanai viegli attīstās valodu kontaktu situācijā, turklāt – ja valodu kontaktu rezultātā rodas artikuli, tad tie rodas, gramatizējot norādāmo vietniekvārdu kā noteikto artikulu un skaitļa vārdu *viens* kā nenoteikto (Heine, Kuteva 2006, 99). Analizējot artikulus indoeiropiešu valodās, jau K. Mīlenbahs (Mīlenbahs 2009, 170) pirms vairāk nekā simts gadiem secinājis, ka artikuls attīstās gan bez citu valodu palīdzības, kā grieķu, romāņu un ģermāņu valodās, gan citām valodām talkā nākot, kā slovēņu valodā.

K. Mīlenbahs runā par vācu valodas ietekmētu vietniekvārda lietojumu artikula funkcijā latviešu valodā. To veicinājis, pirmkārt, fakts, ka tieši vācu tautības pārstāvji bijuši pirmie latviešu tekstu autori. Kā vēl viens pierādījums tiek minēts, ka Latgalē šāds vietniekvārda lietojums nav sastopams, jo šis novads nav nācis sakaros ar vācu valodu, bet gan ar poļu, krievu un baltkrievu. To, ka vietniekvārda lietojumu artikula funkcijā latviešu valodā ja ne noteikusi, tad noteikti veicinājusi

vācu valoda, pierāda arī vecās mīklas, tautasdziesmas un sakāmvārdi, jo tajos valoda saglabājusies vistīrāk. Kā min K. Mīlenbahs, „tikai jaunākās un sabojātās tautasdziesmās sastopams artikuls” (Mīlenbahs 2009, 180).

Savukārt, visticamāk, latviešu valodas ietekmē (Ernstreits 2011, 36, 42) vietniekvārds lietots noteiktā artikula funkcijā arī lībiešu valodā: *se kurē* ‘tas velns’ (MT 1880); *sīe nī'emōn sīndiz se vā'ski* ‘tai govij piedzima tas teļš’ (LEL); *U'm je'llōn sā'l mīngi se engelmaņōd agent.* ‘Ir dzīvojis tur kaut kāds tas angļu aģents.’ (LEL); *Jōkō ētiz ežmiz kiv mierrō, tōla kiv, tuoiz ētiz se Labrīntš* ‘Jāks iemeta pirmo akmeni jūrā, ziemas akmeni, otro iemeta tas Labrencis’ (LEL) u. c.

Pirmo grāmatu – Mateja evaņģēliju – tulkotājiem lībiešu valodā svešvalodu prasme bija ierobežota, tādēļ ir skaidrs, ka tulkojumiem galvenokārt bija jābalstās uz evaņģēlija latviešu tulkojuma tekstu. Tas noteicis daudzu leksisko, arī gramatisko, parādību un paraugu pārņemšanu no latviešu valodas (Ernstreits 2011, 42). Protams, aizguvumi no latviešu valodas ir mazināti lībiešu rakstu valodas turpmākajā attīstībā (piem., *sis se kure vihž tāhnda eņš ūhnis* (Mt 1880) ~ *siz kure vōtiz tānda entšōn jēni* (ŪT 1942) ‘tad velns Viņu noveda sev līdzi’), taču jaunajā lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīcā atrodami piemēri rāda, ka vietniekvārds noteiktā artikula funkcijā sastopams arī runātajā valodā.

Secinājumi

Valodu pārmaiņas, kas radušās kā valodu kontaktu sekas, īstenojas tikai ciešā sakarībā ar valodas iekšējās attīstības cēloņiem (Nītiņa 1972, 18). Lībiešu valodas gramatiskās pārmaiņas latviešu valodas ietekmē (tāpat arī pretējais process) liecina par lingvistisko kopienu ciešajiem kontaktiem un kopīgu ne tikai materiālo, bet arī garīgo un kultūras telpu.

Kā redzams pētījumā, latviešu valodas ietekme lībiešu valodā plaši un dziļi skārusi daudzas un dažādas jomas. Jau iepriekš teikts, ka arī lībiešu valoda, visticamāk, līdzīgi ietekmējusi latviešu valodu. Diemžēl nav saglabāties pietiekami plašs senāko materiālu klāsts par lībiešu valodu un lībiešu valodā, turklāt pētījumu par abu valodu kontaktiem vēl joprojām ir pārāk maz, lai skaidri saskatītu abu valodu savstarpējo ietekmi.

Veidojot šo ieskatu lībiešu un latviešu valodas kontaktu problemātikā, secināms, ka daudzām parādībām latviešu un lībiešu valodā ir saskatāmas arī paralēles kaimiņu valodās. Lai izprastu un izvērtētu lībiešu un latviešu valodas savstarpējo ietekmi, būtu nepieciešami kontrastīvi pētījumi, kas aptvertu visu baltu un Baltijas jūras somu saskarsmes areālu – t. i., igauņu, lībiešu, latviešu valodu un to izloksnes, ņemot vērā arī kaimiņos esošo somu un lietuviešu valodu un neaizmirstot arī par tādām areālā savulaik ietekmīgām valodām kā krievu un vācu valoda. Tikai tā būtu iespējams gūt visaptverošu priekšstatu par lībiešu un latviešu valodas, resp., baltu un Baltijas jūras somu valodu, mijiedarbību – jo Latvija jau kopš seniem laikiem ir bijusi šo valodu saskarsmes vieta.

Saīsinājumi

ABL	ablatīvs
adv.	adverbs

AD	adesīvs
ALL	allatīvs
AUX	palīgvārds
DAT	datīvs
GEN	ģenitīvs
ig.	igauņu valoda
IND	īstenības izteiksme
INSTR	instrumentālis
COM	komitatīvs
PART	partitīvs
PL	daudzskaitlis
PR	tagadne
pref.	priedēklis
PST	pagātne
SG	vienskaitlis
TRANSL	translatīvs
2	2. persona
3	3. persona

Avoti

1. JS 2011 – Stalte, K. *Jelzi sōnā. Ābēd ja īrgandōks lugdōbrōntōz*. Tartu: Jemākiel seļtš; Līvō Kultūr Sidām, 2011.
2. LEL – *Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca*. Npublicēts manuskripts.
3. Mt 1880 – *Püva Matteus Ewangelium lihbischki*. Drukkō pandōd England un wōhrō mā bihbōl-seļtsch perahst. Gedruckt für die Britische un Ausländische Bibelgesellschaft. – Blagoveschtschenskaja Nr. 1, Pehterburgs, 1880.
4. Mt 1863b – *Das Evangelium Matthäi in den östlichen Dialect des Livischen zum ersten Male übersetzt von dem Liven N. Pollmann*, durchgesehen von F. J. Wiedemann. London, 1863.
5. Statūti 1923 – *Līvōd Īt alizkēra*. Tartu: Trūkikoda K. Mattiesen, [1923].
6. ŪT 1942 – *Ūž testament*. Helsinki, 1942.

Literatūra

1. Aikhenvald, Aleksandra Y., Dixon, Robert M. W. 2007. *Grammars in Contact. A Cross-linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press.
2. Bušs, Ojārs. 2008. *No ģermānismiem līdz superlatīvam*. Rīga: LU latviešu valodas institūts.
3. Ernštreits, Valts. 2011. *Lībiešu rakstu valoda*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
4. Goethem, Kristel, van. 2008. *From adjective to prefix. Lexicalization and grammaticalization of French ancien/ nouveau + N* [online]. University of Leuven, 2008 [cited March 20, 2012]. Pieejams: http://wwwling.arts.kuleuven.be/nrg4/_pdf/vangoethem.pdf
5. Grünthal, Riho. 2003. *Finnic adpositions and cases in change*. Helsinki.

6. Heine, Bernd, Kuteva, Tania. 2006. *The Changing Languages of Europe*. Oxford: Oxford University Press.
7. Laakso, Johanna. 2010. Contact and the Finno-Ugric Languages. *The Handbook of Language Contact*. Ed. by R. Hickey. Wiley-Blackwell, 598–618.
8. Mīlenbahs, Kārlis. 2009. *Darbu izlase*. 2 sēj. 1. sējums. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
9. Nītiņa, Daina. 1972. Vispārīgās valodniecības jautājumi akad. J. Endzelīna darbos. *Veltījums akadēmiķim Jānim Endzelīnam*. Rīga: Zinātne, 11–23.
10. Rudzīte, Marta. 1996. Latviešu un lībiešu valodas kontaktu atspulgi. *Baltu filoloģija VI*: Rakstu krājums. Atb. red. P. Vanags. 6. laidieni. Rīga: Latvijas Universitāte, 3–7.
11. Rudzīte, Marta. 1994. Latviešu un lībiešu valodas savstarpējā ietekme. *Lībieši*. Rakstu krājums. Rīga: Zinātne, 288–319.
12. Sankoff, Gillian. 2001. Linguistic Outcomes of Language Contact. *Handbook of Sociolinguistics*. Peter Trudgill, J. Chambers & N. Schilling-Estes, eds. Oxford: Basil Blackwell, 638–668.
13. Vēri, Eduards. 1994. Īss lībiešu valodas apraksts. *Lībieši*. Rakstu krājums. Rīga: Zinātne, 267–288.

Summary

The article provides an insight into the process of various grammatical changes in Livonian developed by the prolonged contact situation with Latvian. Livonian is strongly influenced by the Latvian at different levels due to the close and endured contact between the speakers of two languages. It is necessary to note that speakers of Livonian were bilinguals for a long time. It is clear that Livonian has affected Latvian in a similar way. The process of mutual borrowings can be observed in the vocabulary most clearly; however, there are changes that have occurred in the phonetics and grammar as well. The influence of Latvian resulted in the changes of the Livonian case system – disappearance of exterior locative cases and formation of dative, merging of translative and comitative and formation of instrumental; development of prefixes from inherited words; composition of negation; formation of passive voice; and the rising of articles. It should be noted that linguistically correct knowledge of the ancient history of the Livonian language is not sufficient in terms of volume.